Mei 1940

De geschiedenis van een volk wordt gemarkeerd door gebeurtenissen die bepalend blijken te zijn voor het verdere verloop en de richting van die geschiedenis. Soms is er sprake van een bewuste keuze van een regering of regerend vorst. De ondernemingsgeest van tsaar Peter de Grote was bijvoorbeeld zo'n mijlpaal in de verdere ontwikkeling van het toenmalige Rusland. Soms ontstaat zoiets — mede geïnspireerd door de tijdgeest — spontaan. De Franse revolutie en, meer recent, de ontwikkelingen in Oost-Europa zijn daarvan wel heel typerende voorbeelden.

Soms ook zijn het gebeurtenissen waarmee een land ongewild, en vaak zelfs onvoorzien, wordt geconfronteerd. De Duitse inval op 10 mei 1940 was voor Nederland zo'n gebeurtenis. Het vertrouwen in de zo lang gekoesterde neutraliteit was zó groot dat, alle politieke en militaire signalen ten spijt, ze ons toch nog overviel als een zomerse onweersbui.

Die inval vond een halve eeuw geleden plaats en het was een gebeurtenis die de loop van de geschiedenis van ons land grondig heeft gewijzigd. Nederland was plotseling partij in een wereldoorlog, die weliswaar al enkele maanden aan de gang was, maar die ons tot dan toe onberoerd had gelaten. En partij kiezen — al was het een opgedrongen keuze — betekende voor Nederland het einde van anderhalve eeuw neutraliteitspolitiek.

Vanzelfsprekend menen wij hieraan aandacht te moeten schenken. Wij hebben echter afgezien van een militair-geschiedkundige beschrijving van die dramatische meidagen. Niet omdat wij geen waardering zouden hebben voor het optreden van de Nederlandse krijgsmacht in die periode, integendeel zelfs, maar omdat die gebeurtenissen al vaker en uitstekend zijn beschreven. Zelfs in deze aflevering vindt u daarover nog een boekbespreking. Wij hebben gekozen voor een aanpak waarbij uit verschillende gezichtspunten (historisch, ethisch, technologisch, militair-sociologisch) naar de betekenis van die periode voor de Nederlandse krijgsmacht wordt teruggekeken.

Terugblikkend naar die tijd komt vanzelf ook de vraag naar voren met welke gedachten en ideeën onze voorgangers en vakgenoten toen tegen die ontwikkelingen aankeken. In het algemeen konden ook zij zich uiteraard niet onttrekken aan het bijna krampachtige neutraliteitsdenken, waarvan prof. dr. De Jong zegt:

De mobilisatie was een onmiddellijke realiteit, maar van de gevechten elders vernam men slechts uit de kranten. Als vanzelf kwam het denken van verreweg de meeste mannen in het patroon terecht dat zich van '14 tot '18 gevormd had; anderen voerden oorlog, Nederland was neutraal.

Of, om met Menno ter Braak te spreken:

Ik weet niet of men ooit aan oorlog went, maar aan de gedachte dat er ergens anders oorlog is went men zeer snel.

Iets meer informatie over de gedachten en ideeën van onze voorgangers (althans bij het schrijvende deel en dat is waarschijnlijk geen representatieve steekproef) kunnen wij terugvinden in de jaargangen van de Militaire Spectator uit die tijd. In die vooroorlogse jaren heeft het merendeel van de artikelen echter betrekking op typisch militaire onderwerpen. Zo treffen wij bijdragen aan over „de noodzaak tot motorisering van de divisieartillerie" en „een tactische oefening van een infanteriebataljon op de kaart". Al die artikelen hebben één ding gemeen, ze zijn vrijwel alle geschreven op een bijna

krampachtig neutrale en waardenvrije manier. Ook in de boekbesprekingen is dat „neutraliteitsmodel" trouw gevolgd, al lijkt het erop dat er aanzienlijk meer Duitse boeken werden besproken dan van andere Europese landen. Dat kan echter ook te maken hebben met de produktiviteit van de Duitse militaire schrijvers in die tijd. Soms komen wij merkwaardige uitglijders tegen. Zo vinden we in de bespreking van het boek „Bomben über Abessinien" een zin als:

Wij moeten hierbij bekennen dat het blijkbare genoegen waarmede de vlieger de afslachting van bijna weerloze Abessiniërs verhaalt, ons hier en daar onaangenaam heeft getroffen.

Een opmerking die wat ons betreft de prijs krijgt voor het understatement-van-het-jaar.

In april 1938 is een aanvang gemaakt met een rubriek „Spectatoriale beschouwingen", een soort voorloper van het huidige editoriaal, waarin — anders dan nu — vrij uitgebreide opiniërende bespiegelingen werden gegeven over de militaire en politiek-strategische situatie in Europa. Daarin was juist wèl plaats voor een — zij het voorzichtige — mening en daarom ook zijn juist die beschouwingen zo interessant. Zij tonen iets van wat er — in elk geval bij de toenmalige redactie — leefde.
De teneur van sommige van die beschouwingen vervult de huidige redactie echter niet met trots; integendeel. Zo lezen wij bijvoorbeeld:

Dit is geen pleidooi voor een systeem dat het onze niet is, maar men moet de waarheid recht laten wedervaren. Het totalitaire systeem brengt in een volk dat daarvoor vatbaar is een nieuwe geest en bereidheid tot persoonlijke offers en bovenal een ontembaar nationaliteitsgevoel en krachtsbewustzijn, dat zich in het bijzonder uitspreekt door een verering voor de weermacht.

En aan dat laatste ontbrak het volgens de schrijver in Nederland nog steeds. In juli 1938 treffen wij een tekst aan waarin onder meer de loftrompet wordt gestoken over de uitbanning van de werkloosheid en de snelheid waarmee de autobanen worden aangelegd. De tekst vervolgt met:

Ondanks de grote offers die het systeem van de bevolking gevraagd heeft is de stemming — uitgezonderd natuurlijk in joodse kringen — die van tevredenheid, ja blijmoedigheid en zelfvertrouwen.

Zelfs in mei 1939 lezen wij nog:

Hitler, de eenvoudige soldaat uit de loopgraven, die door zijn ontembare geestdrift en onuitputtelijke energie Duitsland uit de diepte zijner ellende en uit het gevaar voor het bolsjewisme gered heeft.

Kortom, de algemene houding van de toenmalige redactie van ons maandblad ten opzichte van Duitsland kan het best worden getypeerd als neutraal, waakzaam, maar soms ook welwillend; zèlfs met begrip en misschíén zelfs met iets van verborgen afgunst.
Waar kwam deze thans onbegrijpelijke houding vandaan? Wij nemen aan dat het deels onwetendheid en naïveteit waren, de erfenis van anderhalve eeuw neutraliteit en, als gevolg daarvan, weinig publieke interesse en waardering (eerder het tegendeel) voor „het leger" en voor politiek-strategische zaken. Die houding week ook niet af van de algemeen heersende opinie, wellicht het best gepersonifieerd door minister-president De Geer zelf. Deze had nauwelijks belangstelling voor buitenlandse politiek en bovendien te hoog gestemde verwachtingen over de Volkenbond. Daarbij was hij diep religieus en geneigd zich bij de politieke werkelijkheid neer te leggen als zijnde Gods wil. Kortom, zo stelt De Jong:

Van zulk een man kon men, werd hij gesteld tegenover de brutale agressiviteit van het Derde Rijk, weinig meer verwachten dan een zuchtend jeremiëren.

Dat alles vond 50 jaar geleden plaats. Reden genoeg om terug te blikken. Niet om te verwijten of met modder te gooien, maar om ertoe bij te dragen dat wellicht in de toekomst in een vergelijkbare situatie niet met dezelfde naïveteit tegen de toestand in de wereld wordt aangekeken.